

Rafał Kamiński CSMA

ORCID: 0000-0002-7822-3402

UKSW – Warszawa

Nowoczesne technologie komunikacji w postępowaniu dowodowym procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa w dobie pandemii COVID-19

Słowa kluczowe: dowody, dokumenty prywatne, przesłuchania, biegli, strony procesowe, świadkowie, Internet, nowoczesne technologie komunikacji, pandemia Covid-19

Keywords: evidence, private documents, interrogation, experts, litigants, witnesses, modern communication technologies, the Covid-19 pandemic

Nie ulega żadnej wątpliwości, że żyjemy w czasach nieustannej i narastającej wciąż rewolucji technologicznej, która zmienia sposoby komunikowania społecznego. Pojawiające się określenie „nowe media”, które robi zawrotną karierę i jest często przywoływane dość arbitralnie przez licznych autorów w różnych kontekstach, sprawia, że należałoby znaleźć wspólny mianownik dla istniejącej różnorodności. Jest nią Internet¹. Nie jest to jednak tradycyjne medium, ale środek komunikacji interaktywnej, zakładający równoczesny udział nadawcy i odbiorcy, których role często stają się naprzemienne². Za jego pomocą ludzie kontaktują się ze sobą w sytuacjach codziennych, ale także coraz częściej załatwiają sprawy urzędowe.

Również Kościół dostrzega szybki rozwój technologii w dziedzinie mediów jako bezsprzeczny przejaw postępu dzisiejszego społeczeństwa i zachęca do posługiwania się techniką i technologią współczesnej komunikacji, uzna-

¹ Por. D. Piontek, S. Ossowski, *Nowe media i zmiany w naturze komunikowania*, w: *Komunikowanie społeczne w dobie nowych technologii*, red. D. Piontek, S. Ossowski, Poznań 2017, s. 9.

² Por. M. Castells, *Władza komunikacji*, Warszawa 2013, s. 74.

jąc ją za integralną część swojej misji³. Jej wypełnianie dokonuje się poprzez podejmowanie działań w zakresie trzech podstawowych funkcji Kościoła: nauczania, uświęcania i rządzenia, czyli sprawowania jurysdykcji wobec jego wiernych (por. kan. 129 §1 KPK/83).

W sensie przedmiotowym jurysdykcja jako zdolność kierowania wiernymi zgodnie z zadaniem Kościoła obejmuje obok władzy ustawodawczej i wykonawczej również władzę sądowniczą, która jest przedmiotem naszego zainteresowania.

Podmioty wykonujące władzę sądowniczą jako organy kompetentne, kierując się zasadą praworządności (por. kan. 221 KPK/83), mają zmierzać do rozstrzygnięcia sporów w sposób autorytatywny na podstawie obowiązujących ustaw, po przeprowadzeniu postępowania dowodowego i odbyciu debaty⁴.

Postępowanie dowodowe zostało określone normami kan. 1526–1606 KPK/83. Przepisy te obejmują zarówno rodzaje dowodów, jak i sposoby ich przeprowadzania. Dla zagadnienia ujętego w tytule niniejszego opracowania szczególne znaczenie mają zeznania stron i świadków oraz dowód z opinii biegłego, a także dowód z dokumentów, które występują jako środki dowodzenia w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa.

Z zasady miejscem prowadzenia przesłuchań jest siedziba sądu. Odstępstwa od niej mogą się zdarzać, jeśli sędzia uzna to za pożyteczne dla rozstrzygnięcia sprawy (kan. 1558 KPK/83). Prawodawca nie wypowiada się na temat miejsca prowadzenia badania przez powołanego w procesie biegłego, a jedynie formułuje zasady sporządzania i przedstawiania przez niego opinii (por. kan. 1777–1578 KPK/83; art. 207–210 DC). Również w kwestii dowodu z dokumentów należy kierować się ogólną normą kan. 1527 § 1 KPK/83: „Mogą być przytoczone dowody jakiegokolwiek rodzaju, które wydają się pożyteczne do poznania sprawy i są godziwe”, a także przepisem bezpośrednio ich dotyczącym: „W każdego rodzaju procesie dopuszcza się dowód z dokumentów, zarówno publicznych, jak i prywatnych” (kan. 1539 KPK/83).

Pandemia koronawirusa z jednej strony sparaliżowała zwyczajne funkcjonowanie wszystkich instytucji, ale z drugiej niejako wymusiła na nich zastosowanie technologii zdalnego komunikowania. Sytuacja ta nie pozostała bez wpływu także na funkcjonowanie sądownictwa kościelnego. Wiązało się to z niemożliwością przesłuchiwania w siedzibie sądu uczestników procesu, jak i prowadzenia badania przez biegłego, które zwyczajowo także odbywa się

³ Ioannes Paulus II, *Litterae Apostolicae Rapido sviluppo*, 24 stycznia 2005, AAS 97 (2005), s. 265–266.

⁴ Por. J. Krukowski, *Wprowadzenie*, w: G. Erlebach, A. Dzięga, J. Krukowski, R. Szytchmiller, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V, ks. VII: *Procesy*, Pallottinum 2007, s. 10.

w budynku trybunału. Kwestią wiążącą się z tym zagadnieniem jest coraz powszechniejsze dostarczanie przez strony dowodów pochodzących z nowych technologii komunikowania.

Powstają zatem pytania dotyczące wartości tych dokumentów w postępowaniu dowodowym oraz możliwości przeprowadzenia dowodu z zeznań stron i świadków, a także badań prowadzonych przez biegłych z wykorzystaniem narzędzi do komunikacji na odległość.

1. Dokumenty pochodzące z nowoczesnych technologii komunikacji

Rozważając wartość dokumentów, które zostały uzyskane za pomocą nowoczesnych środków społecznej komunikacji, należy zaznaczyć, że są one coraz częściej dostarczane przez strony z wnioskiem o dołączenie do akt sprawy. Są to wydruki komputerowe korespondencji e-mailowej, skany rozmów prowadzonych za pomocą internetowych komunikatorów, tzw. screeny korespondencji prowadzonej za pomocą wiadomości esemesowych i ememesowych, zdjęcia wykonane aparatem telefonicznym, nagrania audio i wideo wykonane smartfonem, itp.

Należy zadać pytanie, czy wskazane materiały mieszczą się w kategorii dowodu z dokumentów, biorąc pod uwagę definicję wypracowaną przez kanonistów, według której dokumentem w prawie procesowym jest przedmiot pokryty pismem, będący wyrazem czyjejś myśli, oświadczenia czy wydarzenia. Przedmiotem tym najczęściej jest papier. Może jednak być nim także kamień, drewno, metal czy też inny materiał. W szerszym jednak znaczeniu dokumentami są również nośniki informacji, jak fotografie, taśmy magnetofonowe, kasety wideo, plany, rysunki, treści nagrane na dyskach komputerowych⁵.

W tak rozszerzonej definicji mieszczą się także wymienione wytwory nowoczesnych technologii, które stanowią w obecnej dobie zwyczajny sposób komunikacji społecznej. Nierzadką sytuacją jest też wykorzystanie nowoczesnych środków do samego poznania się stron, do czego służą im różnorodne portale randkowe istniejące w Internecie.

Klasyczne listy, pisane własnoręcznie, pamiętniki i papierowe fotografie odchodzą w zapomnienie, podobnie jak zdjęcia zarejestrowane na błonie filmowej lub filmy wykonane techniką VHS. Wraz z rozwojem komunikacji globalnej dostarczane będą nowe rodzaje dowodów, którymi mogą posługiwać się uczestnicy procesu kościelnego dla obrony przedstawionej tezy powodowej czy też kontrydiktoryjnego niekiedy stanowiska strony pozwanej.

⁵ Por. R. Sztuchmiller, *Proces sporny*, w: tamże, s. 191.

Warto zaznaczyć, że już w latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia, kiedy środki komunikacji społecznej były na dużo niższym poziomie rozwoju, w toku prac Komisji Kodyfikacyjnej pojawił się postulat, aby zastąpić termin *documenta* słowem *instrumenta*, rozumianym jako „narzędzia”, „środki”, „urządzenia”, tak aby objąć nim także nowoczesne, na ów czas, środki techniczne. Postulat ten jednak nie zyskał aprobaty konsultorów⁶.

Tego typu dokumenty będą zaliczały się do prywatnych, które w odróżnieniu od dokumentów publicznych nie zostały sporządzone przez osobę publiczną wykonującą w Kościele swoje zadania z zachowaniem formalności przepisanych prawem, ani też nie są publicznymi dokumentami świeckimi, które według ustaw każdego z osobna miejsca jako takie są uznawane przez prawo (por. kan. 1540 KPK/83).

1.1. Autentyczność

Podjmując zagadnienie autentyczności dokumentów, również tych pochodzących z nowoczesnych technologii komunikacji, należy mieć przed oczami normę kan. 1544 KPK/83, w której prawodawca pozbawia mocy dowodowej dokumenty, „jeżeli nie są oryginalne lub przedłożone w uwierzytelnionym odpisie i złożone w kancelarii trybunału, by mogły być zbadane przez sędziego i stronę przeciwną”. Do katalogu osób uprawnionych do zbadania autentyczności dokumentów procesowa instrukcja *Dignitas connubii* dodaje adwokatów stron oraz obrońcę węzła małżeńskiego (por. art. 190 DC). Ten sam dokument przypomina, że gromadząc dowody, należy za każdym razem zatroszczyć się o to, by potwierdzić ich autentyczność oraz integralność, unikając jakiegokolwiek niebezpieczeństwa oszustwa, zмовy lub korupcji (por. art. 160 § 2 DC).

Z powyższych regulacji wynika, że każdy dokument, któremu zechce się nadać wartość procesową, musi zostać osobiście złożony w kancelarii sądu w formie oryginalnej lub w uwierzytelnionym odpisie, co w czasie pandemii było dodatkowo utrudnione. W odniesieniu do dowodów elektronicznych niewystarczające jest zatem przesłanie go za pomocą Internetu na oficjalny adres e-mailowy trybunału, choćby miało to być uczynione z oznaczeniem pierwotnego nadawcy za pomocą opcji „prześlij dalej” znajdującej się w poczcie elektronicznej.

Jak zauważa Tomasz Rozkrut, chociaż dzisiejszy e-mail jest przyrównywany do tradycyjnego listu, niesie ze sobą różnego rodzaju problemy dotyczące identyfikacji autora oraz autentyczności zawartego tekstu, tym bardziej że w codziennej praktyce używa się zazwyczaj e-maila zwykłego, a nie poświadczonego choćby podpisem elektronicznym czy też profilem zaufanym. Ta druga forma jest gwa-

⁶ Por. „Communications” 11 (1979), s. 204–205.

rancją autentyczności zarówno co do treści, jak i co do nadawcy i odbiorcy w dużo większym stopniu niż e-mail zwykły⁷.

E-mail poświadczony jako bardziej złożony oraz bezpieczniejszy sposób komunikowania się między różnymi podmiotami staje się coraz bardziej powszechny w administracji państwowej. W tym przypadku mamy do czynienia z dokumentem autentycznym⁸.

Znacznie więcej trudności dotyczących autentyczności dokumentu napotkamy w przypadku zapisów rozmów prowadzonych za pomocą komunikatorów internetowych oraz wiadomości tekstowych. Badanie autentyczności będzie w pierwszej kolejności dotyczyło prawdziwości danych użytkownika konta, z którego wiadomość została wysłana. Nierzadką praktyką jest tworzenie fałszywych kont na portalach społecznościowych lub w aplikacjach służących do komunikacji albo też wykradanie tożsamości internetowej w celu zdyskredytowania innej osoby lub spreparowania fałszywej korespondencji.

Na gruncie polskiego prawa państwowego jest to przestępstwo polegające na bezprawnym wejściu w posiadanie i wykorzystywaniu danych osobowych innej osoby. Odnosi się ono bezpośrednio do przestępstwa kradzieży tożsamości opisanej w art. 190a § 2 kodeksu karnego. Ten, kto podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek lub jej inne dane osobowe w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej, podlega karze pozbawienia wolności⁹.

Można sobie wyobrazić działanie strony procesowej ukierunkowane na wytworzenie fałszywej korespondencji bądź to między samymi stronami, bądź też między stroną przeciwną a osobami trzecimi w celu udowodnienia rzekomej zdrady lub też innych faktów świadczących na jej niekorzyść.

Podsumowując, należy zauważyć, że dokumenty takie jak e-mail oraz wiadomości tekstowe i zapisy rozmów prowadzonych za pomocą komunikatorów społecznych będą miały charakter dokumentów prywatnych, choć w przypadku e-maila możemy mieć do czynienia z dwojaką sytuacją. Jeśli strona dostarczy tzw. e-mail zwykły, co będzie częstszą praktyką procesową, będzie mógł on być traktowany jako dokument prywatny, niepodpisany, natomiast w przy-

⁷ Por. T. Rozkrut, *Dowód z nowych technologii komunikacji we współczesnym procesie małżeńskim*, w: *Reforma procesowa papieża Franciszka, pierwsze doświadczenia. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Górkach nad Dunajcem w dniach 12–13 czerwca 2017 roku. VIII Ogólnopolskie Forum Sądowe*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2018, s. 160.

⁸ Por. A. Giraud, *Luso delle e-mail nel processo di nullità matrimoniale*, „Quaderni di diritto Ecclesiale” 22 (2009), s. 90.

⁹ Por. Urząd Komunikacji Elektronicznej, *Kradzież tożsamości w internecie*, https://cik.uke.gov.pl/gfx/cik/userfiles/1-kiwicz/poradnik_-_kradziez_tozsamosci.pdf (dostęp: 7 lipca 2021).

padku e-maila poświadczonego będzie mowa o dokumencie autentycznym i podpisanym¹⁰.

Należy także pamiętać, że czasami nie ma pewności, czy e-mail wysłany przez nadawcę został odczytany przez adresata, nawet w przypadku automatycznego potwierdzenia jego odbioru. Jest to sytuacja analogiczna do odbioru listu wysłanego pocztą tradycyjną, nawet nadanego jako przesyłka polecona za potwierdzeniem odbioru¹¹.

Niezależnie od tego, czy chodzi o dostarczenie e-maila czy też innej korespondencji internetowej, sąd będzie miał do czynienia z dokumentami nieautentycznymi, wymagającymi uwierzytelnienia ze strony autora i adresata co do faktu jego wysłania i odebrania oraz co do jego treści. Jednak nawet po uwierzytelnieniu będziemy mieli do czynienia z dokumentem prywatnym. W przypadku wiadomości tekstowych niebędących e-mailami sędzia będzie musiał dodatkowo zweryfikować konto, z którego zostały one wysłane, bądź też numery telefonów nadawcy i odbiorcy, czas oraz datę wysłania i odczytania oraz sam nadesłany tekst. Jednocześnie należy pamiętać, że numer nadawcy niekoniecznie musi przekonywać czy też dowodzić, że właściciel telefonu wysłał prezentowaną treść, gdyż istnieje tutaj możliwość manipulacji lub zwykłego podszycia się, o czym wspomniano powyżej, lub też wykorzystania telefonu przez osobę trzecią bez wiedzy jego właściciela¹².

1.2. Integralność

Integralność wiadomości e-mailowej lub innego dokumentu elektronicznego jest kwestią fundamentalną nie tylko dla dowodzenia w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, ale także w szerszym sensie – zapewnienia bezpieczeństwa w obrocie elektronicznym, a niekiedy wręcz zachowania wymogów prawnych. Według definicji, integralność dokumentu uzyskanego za pomocą nowoczesnych technologii komunikacyjnych oznacza po prostu jego niezmienną postać. Zmiana taka, dokonana za pomocą technik cyfrowych, narusza również autentyczność oryginalnego dokumentu i sprawia, że staje się on dokumentem sfalszowanym. E-maile, wiadomości tekstowe, zdjęcia, nagrania audio czy rejestracje wideo mogą zostać zmanipulowane poprzez dodanie lub usunięcie jakichś treści, lub też odpowiedni montaż, który dzięki użyciu specjalistycznych technik i narzędzi może pozostać niezauważony przez zwykłego odbiorcę¹³.

¹⁰ Por. A. Giraud, *L'uso delle e-mail nel processo di nullità matrimoniale...*, dz. cyt., s. 91.

¹¹ Por. T. Rozkrut, *Dowód z nowych technologii...*, dz. cyt., s. 156.

¹² Tamże, s. 157.

¹³ Por. A. Giraudi, *L'uso di prove legate alle nuove tecnologie o ai nuovi mezzi di comunicazione*, „Quaderni di diritto Ecclesiale” 24 (2011), s. 439.

O wartości dokumentu elektronicznego decyduje także jego jakość. Jeżeli treść lub obraz nie są czytelne bądź też są poprawione, zawierają dopiski lub są dotknięte inną wadą, do sędziego należy ocena ich znaczenia w procesie (por. kan. 1543 KPK/83; art. 189 DC).

Przyjęcie do procesu dokumentów elektronicznych wymaga zatem dużej ostrożności i weryfikacji w celu zagwarantowania nie tylko autentyczności dokumentu, ale i jego integralności. Takie gwarancje można uzyskać dzięki uwierzytelnieniu dowodu przez autora prezentowanych treści czy obrazów, a także osoby zarejestrowane lub nagrane, szczególnie w odniesieniu do wypowiadanych słów, ich znaczenia oraz kontekstu, w jakim się pojawiają¹⁴.

Odmowa potwierdzenia autentyczności czy też integralności dokumentu elektronicznego nie oznacza jego automatycznego odrzucenia, choć podaje te kwestie w poważną wątpliwość. Jak zauważa Remigiusz Sobański, jeśli autor odmawia potwierdzenia dokumentu lub milczy w tej sprawie, do sędziego należy decyzja o dopuszczeniu lub odrzuceniu takiego środka dowodowego¹⁵.

Oprócz autentyczności i integralności samego dokumentu nie bez znaczenia jest także czas, w którym on powstał (art. 186 § 2 DC)¹⁶. Dla oceny wartości dokumentu prywatnego najkorzystniejsze jest jego pochodzenie z czasu niepodejrzanego.

1.3. Godziwość

Najczęstszą okolicznością procesową dotyczącą dowodów, którą będzie musiał ocenić sędzia, jest ich godziwość. Prawodawca dozwala bowiem na wniesienie dowodu jakiegokolwiek rodzaju, jeśli jest on pożyteczny dla rozpoznania sprawy, jednakże pod warunkiem, że jest on również godziwy (por. kan. 1527 § 1 KPK/83). Wskazanie na pożyteczność dowodu odnosi się do porządku praktycznego, godziwość natomiast dotyczy porządku moralnego¹⁷.

Zazwyczaj autorstwo, zawartość treściowa i ingerowanie w integralność przedstawionych materiałów dowodowych będą budziły o wiele mniejsze

¹⁴ Tamże, s. 440.

¹⁵ Por. R. Sobański, *Czy dokumenty prywatne zdobyte w sposób niegodziwy są dopuszczalne jako dowody w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa?*, „Ius Matrimoniale” 8/14 (2003), s. 134.

¹⁶ Por. T. Rozkrut, *Dowody w kanonicznym procesie małżeńskim według Instrukcji „Dignitas connubi”*, w: *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubi”. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13–14 czerwca 2005 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2005, s. 103.

¹⁷ Por. F. Marini, *L'importanza di prove lecite, necessarie, utili nelle cause di nullità matrimoniale*, „Quaderni di diritto Ecclesiale” 24 (2011), s. 347.

wątpliwości niż sposób ich zdobycia, wejścia w posiadanie przedstawianych dokumentów, co wiąże się bezpośrednio z godziwością dowodu.

W doktrynie można spotkać trzy rodzaje niegodziwości dowodów: *quoad substantiam*, *quoad modum* oraz *quoad finem*¹⁸. Pierwszy dotyczy dowodu niegodziwego *in se* (np. anonim). Drugi odnosi się do sposobu jego zdobycia. W trzecim przypadku chodzi o taki środek dowodowy, który sam w sobie jest moralnie obojętny, a sposób jego zdobycia nie budzi wątpliwości, jednak jego celem jest działanie niegodziwe, polegające na naruszeniu czyjegoś dobra osobistego¹⁹.

W Kodeksie prawa kanonicznego ustawodawca nie wypowiada się jednoznacznie na temat możliwości dopuszczenia lub odrzucenia tego typu dowodów w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, pozostawiając tę decyzję sędziemu (por. kan. 1527 § 2 KPK/83), jednak już w instrukcji *Dignitas connubii* doprecyzowuje stanowisko, uznając, że dowody niegodziwe, tak same w sobie, jak i w sposobie zdobycia, nie mogą być przedstawione ani dopuszczone (por. art. 157 § 1 DC).

Jak słusznie zauważa Rafał Dappa, powyższa norma rodzi pewnego rodzaju kontrowersje. Z jednej bowiem strony sprawa o nieważność małżeństwa dotyczy dobra publicznego i polegają na ustaleniu obiektywnej, materialnej prawdy, z drugiej zaś sędzia winien respektować zasady etyczne, zgodnie z którymi cel nie uświęca środków. Dowód zdobyty podstępnie może z jednej strony pomóc w dojściu do pełnej prawdy, z drugiej jednak może przynieść szkodę jednej ze stron lub osobom trzecim. Powstaje w ten sposób napięcie między obowiązkiem osiągnięcia prawdy materialnej a respektowaniem zasad etycznych. Na gruncie norm prawnych konflikt ten nie został ostatecznie rozwiązany²⁰. Przywołana dyspozycja instrukcji procesowej *Dignitas connubii* wydaje się stanowić w tym przypadku pewnego rodzaju wskazówkę proceduralną ze strony Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych²¹. Antonio Ingoglia twierdzi wręcz, że zapis instrukcji procesowej sformułowany w art. 157 § 1 należałoby zgodnie z kan. 18 KPK/83 interpretować w sposób ścisły²².

¹⁸ Por. G.P. Montini, *De iudicio contentioso ordinario. De processibus matrimonialibus. Pars dinamica. Ad usum Auditorum*, Roma 2009, s. 138.

¹⁹ Por. R. Dappa, *Dowód z dokumentów prywatnych w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, „Ius Matrimoniale” 32 (2021), nr 2, s. 135.

²⁰ Por. tamże.

²¹ Por. A. Brzemia-Bonarek, *Dopuszczalność dowodów zdobytych w sposób niegodziwy w kanonicznym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Katowice 2007, s. 53–59.

²² Por. A. Ingoglia, *Inammissibilità di prove illecite (art. 157 „Dignitas connubii”)*, w: *Matrimonium et Ius*, red. J.E. Villa Avila, C. Gnazi, Città del Vaticano 2006, s. 389–401.

Od strony praktycznej w rozważanym temacie dowodem niegodziwie zdobytym (niegodziwość *quoad modum*) będzie przykładowo wykradziona korespondencja elektroniczna, zgrana z komputera po złamaniu hasła dostępu czy też z telefonu komórkowego, albo też rozmowa nagrana bez zgody rozmówcy. Podobnie należy traktować treść e-maila czy też esemesa przeczytanego w ukryciu bez wiedzy autora i przedstawienie ich w sądzie jako dowód *in casu*²³.

Poruszając kwestię dostępu, a co za tym idzie, możliwości wykorzystania w procesie treści publikowanych w Internecie w postaci blogów, stron internetowych, Twittera i innych podobnych form komunikacji, a także zamieszczanych komentarzy pod treściami publikowanymi w sieci przez osoby trzecie, należy stwierdzić, że ogólna powszechność dostępu do tak zamieszczanych treści czyni je wypowiedziami publicznymi, choć czasem autorowi może wydawać się, że są jego prywatnym zdaniem, a niekiedy może być on wręcz przekonany o swojej anonimowości, której złudzenie daje Internet. Ograniczeniem mogą być ustalone przez samego autora poziomy dostępności, co należy uwzględniać przy ewentualnym dopuszczeniu dowodu w sprawie.

Idea ogólna, zakładająca jednak powszechną dostępność publikowanych w sieci treści, pozwala na korzystanie z nich jako środka dowodowego w procesie przed trybunałem kościelnym, czyniąc go jednocześnie dowodem godziwym²⁴. Wydaje się jednak słuszne, że oprócz oczywistej weryfikacji procesowej autentyczności i integralności prezentowanych treści należałoby potwierdzić, że autor publikowanej wypowiedzi podtrzymuje przedstawione w niej zdanie i nie odstępuje od prezentowanych poglądów²⁵.

Przykładem dowodu moralnie obojętnego i godziwego w zdobyciu, lecz godzącego w dobre imię drugiej osoby (niegodziwość *quoad finem*) może być podanie bilingu rozmów telefonicznych jednej ze stron bądź wykaz kompromitujących maili wraz z danymi osób trzecich, adresatów tych wiadomości²⁶.

Sumarycznie rzecz ujmując, w odniesieniu do godziwości dowodu strona, która go przedstawia, winna wykazać, że jest on godziwy sam w sobie, w taki sposób zdobyty i niegodzący w niczyje dobre imię (por. kan. 220 KPK/83), a strona, która zaskarża tę godziwość, winna wskazać na niegodziwość samego dowodu i sposobu jego zdobycia.

²³ Por. T. Rozkrut, *Dowód z nowych technologii...*, dz. cyt., s. 157.

²⁴ Por. A. Giraud, *Prove e nuove tecnologie nel processo canonico*, w: *Matrimonio e processo: la sfida del progresso scientifico e tecnologico*, red. P. Moneta, M. Tinti, Città del Vaticano 2016, s. 276.

²⁵ Por. T. Rozkrut, *Dowód z nowych technologii...*, dz. cyt., s. 158.

²⁶ Por. A. Brzemia-Bonarek, *Dopuszczalność dowodów...*, dz. cyt., s. 54.

Należy także mieć na uwadze, że każdy z przytoczonych w procesie dowodów musi być analizowany w relacji do wszystkich pozostałych, które zostały zaproponowane. Żaden z nich nie może jednak obrażać godności strony procesowej. Przekroczenie tej zasady może oznaczać jednocześnie przekroczenie ustawodawstwa państwowego, co może narazić stronę na odpowiedzialność karną. Także kanoniczne prawo karne przewiduje sankcje w tym zakresie, zwracając na nie uwagę w dyspozycji kan. 1391 KPK/83²⁷.

Reasumując część poświęconą dowodom uzyskanym za pomocą nowoczesnych technologii, które stały się narzędziami zwyczajnej i coraz bardziej powszechnej komunikacji międzyludzkiej, dodatkowo wzmocnionej w czasie niedawnego lockdownu, należy zgodzić się z Alessandro Giraudo, który twierdzi, że w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa coraz częściej używać się będzie dowodów pozyskanych za pomocą nowych technologii i środków komunikacji. Często dziś bowiem e-mail zastępuje list pisany własnoręcznie, a esemes klasyczną rozmowę telefoniczną. Wykorzystanie w sądzie tych dowodów rodzi jednak wiele problemów, które wykazano powyżej, zarówno co do legalności i godziwości wejścia w ich posiadanie, jak i co do integralności samego dowodu i jego przypisania do określonego autora. W najbliższej przyszłości

trybunały kościelne będą musiały pozyskać biegłych informatyków, będących w stanie wydać opinię techniczną sędziom, których można z łatwością oszukać przez pozorne dowody cyfrowe. Praca takich ekspertów zastąpi działalność innych (np. biegłych kaligrafów), jednak będą oni pełnić zupełnie podobną funkcję: będą oceniać z technicznego punktu widzenia integralność dowodu oraz możliwość przypisania danego dokumentu określonemu autorowi²⁸.

2. Korzystanie z narzędzi zdalnych przy przeprowadzeniu dowodu z zeznań oraz z opinii biegłego

Przesłuchanie sądowe pozostaje głównym środkiem dowodowym, który jest *virtus causarum* i należy do centralnej części procesu, czyli postępowania dowodowego. Bez niego nie można wyobrazić sobie poprawnego wyrokowania ani tym bardziej osiągnięcia pewności moralnej, która jest konieczna do wydania wyroku pozytywnego w kościelnym procesie o stwierdzenie nieważ-

²⁷ Por. T. Rozkrut, *Dowód z nowych technologii...*, dz. cyt., s. 160.

²⁸ A. Giraudi, *L'uso di prove legate alle nuove tecnologie...*, dz. cyt., s. 448. Por. także: R. Kamiński, *Prawna ochrona środków społecznej komunikacji*, Marki 2016, s. 215.

ności małżeństwa²⁹. Niektórzy badacze uważają jednak, że wartość dowodowa oświadczeń stron będzie zależeć od wielu czynników, gdyż zainteresowanym wynikiem dowodzenia stronom trudno jest zachować obiektywizm, choć z drugiej strony mają one największą wiedzę i znają prawdę o faktach będących przedmiotem dowodzenia. Jest to zatem, ich zdaniem, środek dowodowy nietypowy, o charakterze posiłkowym³⁰.

Kwestią interesującą nas z racji podejmowanego tematu jest miejsce, gdzie odbywa się przesłuchanie stron i świadków oraz, jeśli sprawa tego wymaga, także konsultacje biegłych³¹.

W przypadku składania oświadczeń przez strony Kodeks nie wypowiada się wprost na temat miejsca składania zeznań (por. kan. 1530–1538 KPK/83), chociaż odsyła do kan. 1558, w którym *expressis verbis* postanawia się, że „świadków należy przesłuchiwać w samej siedzibie sądu, chyba że sędzia uzna inaczej” (kan. 1558 § 1). Ustawodawca w kan. 1534 KPK/83 postanawia, że przepis kan. 1558 KPK/83, a zatem także jego § 1, należy proporcjonalnie zachowywać także w odniesieniu do przesłuchania stron. Wynika z tego zatem, że miejscem przesłuchania stron winna być co do zasady także siedziba sądu.

Gdy chodzi o ewentualne przesłuchanie biegłych, gdyby zaszła potrzeba udzielenia przez nich wyjaśnień dotyczących złożonej na piśmie opinii czy też jej ustnego uzupełnienia, w kan. 1578 § 3 KPK/83 postanowiono, że w tym celu „biegły może zostać wezwany przez sędziego”, a zatem domniemuje się, że chodzi również o wezwanie do siedziby trybunału, która jest zwyczajnym miejscem pełnienia przez sędziego jego obowiązków (por. kan. 1468 KPK/83).

W kwestii ustalenia miejsca przesłuchania jednakowego dla wszystkich uczestników procesu, wątpliwości nie pozostawia instrukcja *Dignitas connubii*, w której czytamy: „Strony, świadkowie oraz, jeżeli sprawa tego wymaga, także biegli, są przesłuchiwani w siedzibie sądu” (art. 162 § 1 DC). Instrukcja pozostawia także wyjątki, o których w kan. 1558 § 2–3 KPK/83.

Ustawodawca, wyposażając sędziego w kompetencję wyjątkowej zmiany zwyczajnego miejsca przesłuchania, jeśli uzna to za stosowne, o czym w kan. 1558 § 1 KPK/83 *in fine*, w § 3 tego samego kanonu postanawia, że to on „zarządza, gdzie mają być przesłuchani ci, dla których z powodu odległości, choroby czy innej przeszkody jest niemożliwe lub trudne przybyć do siedziby

²⁹ Por. F. Marini, *L'importanza di prove lecite...*, dz. cyt., s. 154.

³⁰ Por. R. Szytchmiller, *Oświadczenia stron*, w: G. Erlebach, A. Dziega, J. Krukowski, R. Szytchmiller, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, dz. cyt., s. 181.

³¹ Wyjątki od tej reguły normuje kan. 1558 §2 KPK/83, stanowiąc: „Kardynałowie, patriarchowie, biskupi i ci, którzy na podstawie prawa własnego kraju cieszą się podobnym ułatwieniem, są przesłuchiwani w miejscu przez nich wybranym”.

trybunału z zachowaniem przepisów kan. 1418 i 1469 § 2°. Pierwszy z przywołanych przepisów, kan. 1418 KPK/83, dotyczy rekwizycji, z której sądy korzystają, prosząc inny trybunał o pomoc. Nierzadko zdarza się, że strony, a w szczególności świadkowie przesłuchiwanie są na prośbę trybunału prowadzącego sprawę w trybunałach właściwych dla ich zamieszkania.

Drugi z przepisów, kan. 1469 § 2 KPK/83, stosuje się w przypadku, kiedy to sam sędzia udaje się celem zebrania dowodów poza własne terytorium, ponieważ wskazuje na to słuszna przyczyna. Prawodawca zastrzega jednak, że taki zabieg winien się dokonać po wysłuchaniu stron oraz za zgodą biskupa diecezjalnego miejsca, do którego sędzia się udaje, i do siedziby przez niego wyznaczonej. Praktyka sądowa mogłaby jednak usprawiedliwić udanie się przez sędziego w celu odebrania zeznań do miejsca zamieszkania szczególnie cennego świadka, który z racji choroby lub wieku nie może go opuścić. Mogłoby to się dokonać także jeszcze przed zawiązaniem sporu, aby zabezpieczyć istotny dowód w sprawie (por. kan. 1429 KPK/83).

Wybrane miejsce na przesłuchanie poza trybunałem powinno wskazywać, że mamy do czynienia ze sprawą publiczną o charakterze urzędowym. Zazwyczaj miejscem tym będzie kuria diecezjalna, kancelaria parafialna czy też pomieszczenie domu zakonnego. Jednak wychodząc naprzeciw osobom mającym zeznawać, norma jest na tyle elastyczna, że przedkłada ponad miejsce samą treść i wartość złożonych zeznań, które mają pomóc w rozpoznaniu sprawy. Niestety, dość częstą praktyką sądów polskich, stosowaną głównie ze względu na braki kadrowe, jest delegowanie proboszczów stron i świadków do przeprowadzenia przesłuchań w kancelarii parafialnej. Praktycznym problemem, stawiającym pod znakiem zapytania wartość tak przeprowadzonego dowodu, jest niekiedy brak kompetencji delegowanego audytora. Doświadczenia w tej materii są bowiem bardzo różne³².

Odnosząc się do przeprowadzenia badania przez biegłego, które jest podstawą do wydania opinii w zakresie, w jakim określa to sędzia dekretem jego powołania, przyjmuje się, że zwyczajnym miejscem konsultacji z ekspertem jest siedziba sądu. Strona jest zobligowana do stawienia się w niej po otrzymaniu wezwania sądowego. Wydaje się również dopuszczalne, aby biegły przeprowadził badanie poza siedzibą sądu, korzystając na przykład ze swojego gabinetu.

Przedmiotem powyższych rozważań były sytuacje zwyczajne dopuszczone przez prawo. W warunkach zwyczajnych niezależnie od miejsca przeprowadzenia dowodu z zeznań lub z opinii biegłego zakłada się równoczesną obec-

³² Por. T. Rozkrut, *Komentarz do art. 162*, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 240.

ność w tym samym miejscu składającego zeznania i przesłuchującego lub badanego i przeprowadzającego badanie.

Korzystając z narzędzi zdalnych do przeprowadzenia wyżej wymienionych czynności, zainteresowane osoby uczestniczą w nich synchronicznie w tym samym czasie, ale przebywają w różnych miejscach, łącząc się za pomocą Internetu i korzystając z narzędzi do jednoczesnego bezpośredniego przekazu obrazu i dźwięku.

Refleksja nad tym zagadnieniem rodzi pytanie o możliwość i dopuszczalność przeprowadzenia w taki sposób czynności procesowych. Pomimo udogodnień z tym związanych prawo procesowe kanoniczne, w odróżnieniu od prawa państwowego, nie przewiduje korzystania w zwyczajnych warunkach z narzędzi zdalnych do przeprowadzenia przesłuchania przez sędziego czy też badania przez biegłego³³.

Okoliczności spowodowane pandemią Covid-19 sprawiły, że komunikacja internetowa, która i tak jest obecnie głównym sposobem międzyludzkiego porozumiewania się, zyskała dodatkowe znaczenie. W czasie lockdownu, kiedy zwyczajne funkcjonowanie nie było możliwe, jak wspomniano już wyżej, niekiedy była ona – i w niektórych przypadkach pozostaje nadal – jedyną drogą kontaktu, a także załatwiania spraw urzędowych, w tym sądowych. W porządku polskiego prawa państwowego ustawa o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem Covid-19 i innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych zezwoliła w związku z zastosowanymi obostrzeniami sanitarnymi na prowadzenie rozpraw sądowych w sprawach cywilnych online w formie wideokonferencji³⁴.

³³ Polskie prawo karne zezwala w art. 177 §1a kodeksu postępowania karnego na przesłuchanie świadka z wykorzystaniem urządzeń technicznych na odległość: „Przesłuchanie świadka może nastąpić przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. W postępowaniu przed sądem w czynności w miejscu przebywania świadka bierze udział referendarz sądowy, asystent sędziego lub urzędnik zatrudniony w sądzie, w którego okręgu świadek przebywa”; Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 1969, nr 13, poz. 96.

³⁴ „W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, w sprawach rozpoznawanych według przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, zwanej dalej Kodeksem postępowania cywilnego: 1) rozprawę lub posiedzenie jawne przeprowadza się przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie ich na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, z tym że osoby w nich uczestniczące nie muszą przebywać w budynku sądu, chyba że przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego bez użycia powyższych urządzeń nie wywoła nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w nim uczestniczących; 2) przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego, jeżeli uzna rozpoznanie sprawy

Ponieważ na gruncie prawa kanonicznego nie zostały wydane analogiczne przepisy o charakterze ogólnym, które obowiązywałyby w sądownictwie kościelnym, niektóre trybunały poszczególnych diecezji zwróciły się do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej o udzielenie czasowej dyspensy od obowiązujących norm, prosząc o możliwość prowadzenia przesłuchań stron i świadków oraz wykonywanie konsultacji przez biegłych za pomocą narzędzi zdalnych.

Sygnatura Apostolska, która sprawuje kontrolę nad sądownictwem kościelnym (por. kan. 1445 § 3 KPK/83)³⁵, wczuwając się w nadzwyczajną sytuację, jaką jest światowa pandemia koronawirusa, wymuszająca zastosowanie licznych obostrzeń sanitarnych mających na celu ograniczenie bezpośredniego kontaktu między ludźmi, udzielała pozwolenia sędziom, audytorom i biegłym na prowadzenie przesłuchań i konsultacji medycznych z wykorzystaniem technik umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku³⁶.

Jednakże wraz z tym zezwoleniem uczyniono zastrzeżenie o niedopuszczaniu do wykonywania czynności w formie zdalnej poprzez narzędzia, które nie gwarantują zachowania sekretu procesowego, i polecono w tym zakresie zachować odnośne kanony³⁷.

Nie udzielono również zezwolenia na zastosowanie formy zdalnej w fazie dyskusji sprawy, polecając, aby zgodnie z kan. 1609 KPK/83 sędziowskie sesje,

---

za konieczne, zaś przeprowadzenie wymaganych przez ustawę rozprawy lub posiedzenia jawnego mogłoby wywołać nadmierne zagrożenie dla zdrowia osób w nich uczestniczących i nie można przeprowadzić ich na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, a żadna ze stron nie sprzeciwiła się przeprowadzeniu posiedzenia niejawnego w terminie 7 dni od dnia doręczenia zawiadomienia ich o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne; w przesyłanym zawiadomieniu należy pouczyć stronę niezastępowaną przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej o prawie i terminie do złożenia sprzeciwu; 3) jeżeli ze względu na szczególne okoliczności prezes sądu tak zarządzi, członkowie składu, z wyjątkiem przewodniczącego i referenta sprawy, mogą brać udział w posiedzeniu za pomocą środków komunikacji elektronicznej, z wyjątkiem posiedzenia, na którym dochodzi do zamknięcia rozprawy³⁸; Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem Covid-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, Dz. U. 2020, poz. 1842 ze zm., art. 15zsz¹.

³⁵ Por. Ioannes Paulus II, *Constitutio Apostolica de Romana Curia Pastor Bonus*, 28 czerwca 1988, AAS 80 (1988), nr 121, 124; tekst polski: Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska o kurii rzymskiej Pastor Bonus*, 28 czerwca 1988, w: tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV: *Konstytucje apostolskie, listy motu proprio i bulle, orędzia na światowe dni*, Kraków 2007, nr 121, 124.

³⁶ Por. *Suprema Signatura Apostolicae Tribunal*, Reskrypt skierowany do Metropolity Warszawskiego z dnia 19.12.2020 r., Prot. NN. 54917/20VAR; 4623/20 SAT.

³⁷ Tamże.

na których zapada wyrok w przedmiotowej sprawie, odbywały się w siedzibie trybunału³⁸.

Wypełnienie warunków, na które zwróciła uwagę Sygnatura Apostolska, wymaga od trybunału zakupu profesjonalnych, licencjonowanych narzędzi internetowych do prowadzenia czynności na odległość, a także troskę o to, by podobnie jak w auli sądowej, w przesłuchaniach tak prowadzonych nie uczestniczyły osoby postronne. Nadal bowiem sędzia i audytorzy prowadzić powinni czynności, łącząc się z wezwanym na przesłuchanie z siedziby sądu. O ile warunki zastosowania przez sąd odpowiednich narzędzi były stosunkowo łatwe do wypełnienia, o tyle troska o zachowanie sekretu po stronie przesłuchanego czy też badanego napotyka poważne trudności. Nie sposób bowiem sprawdzić, czy poza obszarem rejestrowanym przez kamerę nie znajdują się osoby nieuprawnione do uczestnictwa w przesłuchaniu. Nie ma także gwarancji, czy przesłuchanie bądź badanie nie jest rejestrowane przez stronę lub świadka za pomocą innego urządzenia audio, audiowizualnego lub np. smartfona. Osobnym zagadnieniem pozostaje, na ile bezpieczne jest prowadzenie czynności przez Internet, jeśli chodzi o możliwość ich podsłuchiwania, rejestrowania czy też dotarcia do ich treści za pomocą specjalnych programów przez inne osoby. Niewątpliwa użyteczność takich form, które sprzyjają ekonomii procesowej i pozwalają unikać przeciągających się z powodu pandemii postępowań, niesie ze sobą także zagrożenia właściwe zwyczajnemu korzystaniu z Internetu.

Zakończenie

Nowoczesne technologie komunikacji społecznej, nazywane niekiedy nowymi mediami, mimo rewolucyjnego wpływu na współczesne sposoby międzyludzkich kontaktów nadal pozostają jedynie narzędziami, o których przeznaczeniu i wykorzystaniu ostatecznie decyduje człowiek. Może on się nimi posłużyć zarówno w dobrym, jak i złym celu.

Na gruncie kanonicznego prawa procesowego za pomocą środków społecznej komunikacji związanych z Internetem można uzyskać dostęp do treści, które mogą służyć jako środki dowodowe w postaci szeroko rozumianych dokumentów prywatnych.

Coraz częściej strony w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa dostarczają treść e-maili, zapisy rozmów prowadzonych za pomocą komunikatorów internetowych, zdjęcia i nagrania czy też inne materiały publikowane w sieci jako dowód w sprawie. Na sędziego kościelnego nakłada to nowe obo-

³⁸ Tamże.

wiązki związane nie tylko z decyzją o przyjęciu takiego rodzaju dowodu, ale nade wszystko z uprzednią jego weryfikacją pod kątem autentyczności autorstwa i integralności treści, a szczególnie z godziwym sposobem zdobycia go. Do wypełnienia tego zadania wydatną pomocą mogą służyć biegli informacyjni. Jednak podstawowym pytaniem pozostaje praktyczne korzystanie z ich usług i związane z tym często niemałe koszty. Nie ma możliwości na gruncie sądownictwa kościelnego skorzystania z metod i ze środków, które pozostają do dyspozycji sądów powszechnych. Udowodnienie autentyczności, integralności i godziwości dokumentów mogłoby zatem pozostać w gestii strony, która ma interes prawny w przyjęciu dostarczonego dowodu.

Okoliczności związane ze światową pandemią Covid-19 spowodowały wzmocnienie znaczenia komunikacji zdalnej, co pozwoliło w określonych warunkach korzystać z załatwiania spraw urzędowych, w tym także na forum sądowym. Z tej możliwości, w określonych warunkach, skorzystały sądy powszechne. Również niektóre sądy kościelne zwróciły się do organu koordynującego, jakim jest dla nich Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej, o udzielenie dyspensy na prowadzenie czynności procesowych za pomocą narzędzi zdalnych. Przesłuchania stron, świadków i biegłych oraz konsultacje prowadzone przez powołanych ekspertów mogą się odbywać w ten sposób, z zagwarantowaniem zachowania sekretu i zabezpieczenia wytworzonych treści. Również w tej materii pozostają wątpliwości związane chociażby z brakiem gwarancji o nieprzebywaniu innych osób w miejscu, w którym znajduje się przesłuchiwany lub badany, czy też z możliwością rejestrowania przez te osoby przebiegu procesowych czynności.

Niewątpliwe korzyści spotykają się zatem z konkretnymi trudnościami. Z pewnością rozwiązania spowodowane wyjątkowymi warunkami nie mogą pozostać powszechnie stosowanymi metodami prowadzenia postępowania dowodowego w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa.

Bibliografia

Źródła

- „Communicationes” 11 (1979), s. 204–205.
- Ioannes Paulus II, *Constitutio Apostolica de Romana Curia Pastor Bonus*, 28 czerwca 1988, AAS 80 (1988), s. 841–912; tekst polski: Jan Paweł II, Konstytucja apostolska o kurii rzymskiej *Pastor Bonus*, 28 czerwca 1988, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV: *Konstytucje apostolskie, listy motu proprio i bulle, orędownia na światowe dni*, Kraków 2007, s. 51–85.
- Ioannes Paulus II, *Litterae Apostolicae Rapido sviluppo*, 24 stycznia 2005, AAS 97 (2005), s. 265–274.
- Suprema Signatura Apostolicae Tribunal, Reskrypt skierowany do Metropolity Warszawskiego z dnia 19.12.2020 r., Prot. NN. 54917/20VAR; 4623/20 SAT.
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 1969, nr 13, poz. 96.
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem Covid-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, Dz. U. 2020, poz. 1842 ze zm.

Literatura

- Brzemia-Bonarek A., *Dopuszczalność dowodów zdobytych w sposób niegodziwy w kanonicznym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Katowice 2007.
- Castells M., *Władza komunikacji*, Warszawa 2013.
- Dappa R., *Dowód z dokumentów prywatnych w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, „*Ius Matrimoniale*” 32 (2021), nr 2, s. 131–143.
- Giraudi A., *L'uso di prove legate alle nuove tecnologie o ai nuovi mezzi di comunicazione*, „*Quaderni di diritto Ecclesiale*” 24 (2011), s. 437–488.
- Giraud A., *L'uso delle e-mail nel processo di nullità matrimoniale*, „*Quaderni di diritto Ecclesiale*” 22 (2009), s. 90–97.
- Giraud A., *Prove e nuove tecnologie nel processo canonico*, w: *Matrimonio e processo: la sfida del progresso scientifico e tecnologico*, red. P. Moneta, M. Tinti, Città del Vaticano 2016, s. 273–293.
- Ingoglia A., *Inammissibilità di prove illecite (art. 157 „Dignitas connubii”)*, w: *Matrimonium et Ius*, red. J.E. Villa Avila, C. Gnazi, Città del Vaticano 2006, s. 389–401.
- Kamiński R., *Prawna ochrona środków społecznej komunikacji*, Marki 2016.
- Krukowski J., *Wprowadzenie*, w: G. Erlebach, A. Dziega, J. Krukowski, R. Sztymchmiller, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V, ks. VII: *Procesy*, Pallottinum 2007 s. 8–11.
- Marini F., *L'importanza di prove lecite, necessarie, utili nelle cause di nullità matrimoniale*, „*Quaderni di diritto Ecclesiale*” 24 (2011), s. 347–364.

- Montini G.P., *De iudicio contentioso ordinario. De processibus matrimonialibus. Pars dynamica. Ad usum Auditorum*, Roma 2009.
- Piontek D., Ossowski S., *Nowe media i zmiany w naturze komunikowania*, w: *Komunikowanie społeczne w dobie nowych technologii*, red. D. Piontek, S. Ossowski, Poznań 2017, s. 9–21.
- Rozkrut T., *Dowody w kanonicznym procesie małżeńskim według Instrukcji „Dignitas connubi”*, w: *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubi”. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13–14 czerwca 2005 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2005, s. 92–111.
- Rozkrut T., *Dowód z nowych technologii komunikacji we współczesnym procesie małżeńskim*, w: *Reforma procesowa papieża Franciszka, pierwsze doświadczenia. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 12–13 czerwca 2017 roku. VIII Ogólnopolskie Forum Sądowe*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2018, s. 143–161.
- Rozkrut T., *Komentarz do art. 162*, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 239–240.
- Sobański R., *Czy dokumenty prywatne zdobyte w sposób niegodziwy są dopuszczalne jako dowody w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa?*, „*Ius Matrimoniale*” 8/14 (2003), s. 133–145.
- Sztychmiller R., *Oświadczenia stron*, w: G. Erlebach, A. Dziega, J. Krukowski, R. Sztychmiller, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V, ks. VII: *Procesy*, Pallottinum 2007, s. 181–190.
- Sztychmiller R., *Proces sporny*, w: G. Erlebach, A. Dziega, J. Krukowski, R. Sztychmiller, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V, ks. VII: *Procesy*, Pallottinum 2007, s. 123–324.
- Urząd Komunikacji Elektronicznej, *Kradzież tożsamości w internecie*, https://cik.uke.gov.pl/gfx/cik/userfiles/l-kiwicz/poradnik_-_kradziez_tozsamosci.pdf (dostęp: 7 lipca 2021).

Streszczenie

Nowoczesne technologie komunikacji w postępowaniu dowodowym procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa w dobie pandemii COVID-19

Coraz powszechniejszą praktyką stosowaną przez strony w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa jest dostarczanie dowodów w postaci dokumentów prywatnych, które zostały uzyskane za pomocą nowoczesnych środków komunikacji społecznej. Treści e-mali, wiadomości tekstowe, zapisy rozmów przez komunikatory internetowe stanowią dowody, o których włączenie do akt proszą strony. Oceniając wartości dowodowe takich treści, sędzia musi jednak być przekonany o ich autentyczności, integralności oraz godziwości, zarówno co do samego środka dowodowego, jak i sposobu jego zdobycia.

Okoliczności spowodowane pandemią Covid-19 sprawiły, że komunikacja internetowa, która i tak jest obecnie głównym sposobem międzyludzkiego porozumiewania się, zyskała dodatkowe znaczenie. W czasie lockdownu niekiedy była ona – i w niektórych przypadkach pozostaje nadal – jedyną drogą kontaktu, a także załatwiania spraw urzędowych, w tym sądowych. W porządku polskiego prawa państwowego ustawa krajowa zezwala w związku z obostrzeniami sanitarnymi na przeprowadzenie rozpraw sądowych w sprawach cywilnych w formie wideokonferencji. Także niektóre sądy kościelne wystąpiły do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej o udzielenie dyspensy na prowadzenie przesłuchań stron i świadków oraz wykonywanie konsultacji przez biegłych za pomocą narzędzi zdalnych.

Niniejszy artykuł jest próbą oceny korzyści i zagrożeń płynących z używania z nowoczesnych technologii w postępowaniu dowodowym procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa w dobie pandemii Covid-19.

Summary

The modern communication technologies in the taking of evidence in a process of nullity of a marriage of the circumstances of the COVID-19 pandemic

An increasingly common practice, used by parties in proceedings for nullity of a marriage, is to provide evidence in the form of private documents that have been obtained using modern means of social communication. The content of e-mails, text messages, records of conversations via instant messaging, constitute evidence for inclusion in the files requested by the parties. When assessing the probative value of such content, the judge must, however, be convinced of its authenticity, integrity and fairness, both as to the evidence itself and the way it was obtained.

Due to the circumstances of the Covid-19 pandemic, Internet communication, which is now the main mode of interpersonal communication today, has gained additional significance. During the lockdown, it was sometimes and still remains in some cases the only way of contact, as well as dealing with official matters, including court matters. In the order of Polish state law, the domestic law allows, in connection with sanitary restrictions, to conduct court hearings in civil cases in the form of videoconference. Also, some church courts applied to the Supreme Tribunal of the Apostolic Signatura for a dispensation to interrogate parties and witnesses and to conduct consultations by experts using remote tools.

This article is an attempt to assess the benefits and threats of using modern technologies in the taking of evidence in marriage nullity proceedings, including the circumstances caused by the Covid-19 pandemic.